

Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli: Laiklik

*Yrd.Doç.Dr. İhsan TAYHANI

ÖZET

“Laiklik” çağdaş demokrasilerin ön koşuludur. Batı, yaklaşık dört yüzyıl süren kanlı bir mücadeleden sonra laik devlet düzenine kavuşmuştur. Eski Yunancadaki “Laikus” sıfatından kaynağını alan “laiklik” anlayışı, bugünkü Batı’da “secularism” sözcüğü ile ifade edilmektedir.

Laiklik, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin bir yapı taşıdır.Devrim süresince ardışık aşamalar sonucunda gelişimini tamamlamıştır.Bugün dünyada, elli yedi Müslüman ülke içerisinde laik devlet düzenine sahip olan tek ülke Türkiye’dir.

Ancak, uzunca bir süredir hem kavram, hem de uygulamalar aşındırılmaktadır. Laiklik yine bugün ülkemizde iç ve dış dinamiklerin tehdidi altındadır.

Anahtar Sözcükler: Laiklik, Demokrasi, Cumhuriyet, İç/Dış Tehditler, Kavram Kargaşası

Secularism, Democracy, Republic, Inner/Outer Threats, Concept Confilict

ABSTRACT

“Secularism” is the pre condition of the contemporary democracies. The western world, has reached a secular state regularity after a bloody struggle which had lasted for about four hundred centuries. The understanding of secularism which rooted from the adjective of “Laikus” has been expressing with the concept of “secularism” in today’s western world. “Secularism” is the basic edifice stone in the establishing philosophy of the Turkish Republic. It has completed its development at the end of the various phases during the revolution period. Turkey is

* Lefke Avrupa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

the single country which has a secular state order among 57 Muslim countries in the world.

But for a long time both the concept of secularism and the applications have been wearing and tearing. Again the secularism is under the threats of inner and outer dynamics today.

Key Words: *Secularism, Democracy, Republic, Inner louter Threats, Concept, Conflict.*

GİRİŞ

Tarih, egemen güçlerin kendilerine çıkar alanları yaratmak amacıyla, toplumlar üzerinde çeşitli çökertme planları uyguladıklarına tanıklık etmiştir.İçerisinde bulunduğumuz 21.yüzyılda, uzun süreli atölye çalışmalarından sonra toplumların dokusu ile uyumlu yöntemler geliştirilip devreye sokulmaktadır.Örneğin, hedef ülkenin eğitim politikalarını yönlendirerek, etki ajanları aracılığı ile bireyler üzerinde beyin tahribatı gerçekleştirerek ya da toplum içerisinde “kavram kargaşası” yaratarak,veya bütün bunları hep birlikte devreye sokarak bir toplum kolayca çökertilebilmektedir.¹

Avrupa'nın yaklaşık dört yüzyıl süren oldukça kanlı bir macera sonunda kavuştuğu Batılı değerler ekseninde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, böyleleri bir süreçten geçmektedir. Kavramlara ilişkin inanılmaz bir kargaşa yaratılmış ve zihinler yeteri kadar bulandırılmıştır. Kongar “ Laiklik” ile ilgili kavram kargaşasını şu sözlerle dile getirmektedir: “Rejimin laik niteliğine mi saldıracaksınız? Hemen yeni bir laiklik tanımı yaparsınız; laikliğin içini boşaltan, onu anlamsız kılan bir tanım(...) ve laikliğin içini tamamen boşaltırsınız.² Gerçekten de bugün toplumda,körlerin fili tanımlamaya çalıştığı gibi, kimi ayağından, kimi kulağından, kimi de hortumundan tutarak laikliğe bir anlam yüklemeye çalışmakta ve politik duruşu ya da ideolojisine göre bir tanım getirmektedir.

Peki, acaba bu çalışmanın öznesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan “laiklik” nedir? Kemalizmin altı ilkesi içerisinde yer alan bu kavram, toplumumuz açısından ne ifade etmektedir? Günümüz dünyasında bir buçuk milyar müslümanın yaşadığı bir coğrafyadaki yerimiz açısından yaptığı katkı görmezden gelinebilir mi? vb. daha da çoğaltılması olanaklı soruların yanıtları bu çalışmanın çerçevesi içine sığdırılmaya çalışılacaktır.

¹ Emre Kongar, **Demokrasimizle Yüzleşmek**, Ekim 2007, İstanbul, s.208.

² **A.g.e.**, s.208.

A- Laikliğin Kökeni ve Anlamı

Laik sözcüğü eski Yunancadan geliyor. “Laikus” din adamı olmayanlara verilen addır. Böylece de laiklik, din adamlarının yönetmediği devlet ve toplum düzeni demek olmaktadır³. Ülkemizde laikliği hedef tahtasına yerleştiren kimi çevreler, bu tanımdan yola çıkarak laikliği anlamış, benimsemiş ve koruma refleksi gösteren yurttaşlarımızı acımasız bir biçimde “dinsizlik”le suçlayabilmektedirler. Batı dillerinin birçoğunda ise laik sözcüğünün karşılığı olarak “secular”, laiklik karşılığı olarak da “secularism” kullanılmaktadır.

Eğitim sistemimizde-ne yazık ki- ne anılan kavramlar, ne de laiklik prensibi derinlikli olarak ele alınmış, genç kuşaklar ve giderek toplum bilinçlendirilememiştir. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte üniversite de dahil, eğitim-öğretim kademelerinin tümünde başlatılan bu doğrultudaki içtenlikli ve özenli çabalar ise sürdürülememiş, kesintiye uğramıştır.

Bu çalışmamızda; “laiklik” kavramına, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi sözleri ve değerlendirmeleri ile bir açıklık getirmeye çaba göstereceğiz. Büyük Atatürk'ün “laiklik”e yüklediği anlamı devrimin tüm aşamalarına tanıklık eden Kılıç Ali şu sözlerle açıklamaktadır: “İlk Meclis'te bir gün laiklik söz konusu oluyordu. Gazi Mustafa Kemal Paşa, o gün Meclis'e başkanlık ediyordu. Meclis'in tanınmış din bilginlerinden bir milletvekili, kürsüye gelerek konuşmasına şu sözlerle başladı: “Arkadaşlar bir laikliktir gidiyor. Afedersiniz ben, bu laikliğin anlamını anlayamıyorum”.Başkanlık makamında bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa dayanamamış, oturduğu yerden elini kürsüye vurarak: “Adam olmak demektir, hocam adam olmak!..” diye hoca efendinin sorusunu cevaplamıştı.⁴

Atatürk, bu özlü tanımı, kurtuluştan sonraki kuruluş döneminin o zor ve yıpratıcı Meclis günlerinde “çağdaş”, “çağdaşlık” kelimelerini de anlayamayan milletvekillerinin soruları karşısında birçok kez yinelemek zorunda kalmıştır.⁵

Atatürk'ün “laiklik” kavramını “adam olmaktır” diye nitelemesi son derece gerçekçi idi. Çünkü laiklik, çağdaş, uygar bir birey, bir toplum ve bir devlet olarak yaşama kararlılığımızın ilkesidir. Laiklik, 1923 Türk devrimiyle siyasette, eğitimde, hukukta, kültürde kısacası her alanda yaşama geçirilmiş ve aydınlık bir evreye kavuşmamızı sağlamıştır.

³ Ahmet Taner Kışlalı, **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi yyn, 1994, s.129.

⁴Kılıç Ali, **Atatürk'ün Hususiyetleri**, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi,2, İstanbul,1955,s.355.

⁵Falih Rifki Atay, **Çankaya, (Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar**, Bateş A.Ş. Yayını, 1980,s.363.

Laikliğin genel –geçer tanımı, bir ilkokul öğrencisinin bile algılayabileceği yalınlıktadır. Bu tanıma göre; din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Bu tanım doğrudur, ama yeterli değildir. Laiklik din ve vicdan özgürlüğüdür. Ancak, aynı zamanda din ve vicdan özgürlüğünün de güvencesidir. Yani devlet, toplumdaki tüm katmanlara eşit mesafede durmak zorundadır. En önemlisi de laik bir devlette yasalar, çağdaş hukuk verilerine dayandırılır. Referans pozitif hukuktur. Başka bir kaynaktan örneğin, dinden referans alınmaz. Laik demokratik bir toplumda ulus ümmetin yerini alır. Birey “kul” değil insandır, yurttaştır. Laik bir düzende kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Görüldüğü gibi laiklik, bireyden topluma, toplumdaki devlete uzanan ve tüm bunları kapsayan derinlikte ve boyuttadır.

Türkiye için geçerli laiklik tanımı da, Anayasa Mahkemesi’nin 21 Ekim 1971 gün ve 53/79 sayılı kanun ile yapılmış bulunuyor.

“Laiklik ilkesi din ve devlet ilişkilerini düzenleyen bir ilke olması nedeniyle, her ülkenin içinde bulunduğu ve her dinin bünyesinin oluşturduğu koşullar arasındaki ayrılıkların, laiklik anlayışında da ortaya ayırılmaz çıkarılması zorunlu bir sonuçtur.(...) şeklindeki vurgudan sonra kararda; Hıristiyanlık ve İslamlık arasındaki farklar da ortaya konulmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Kabul edilen laiklik ilkesi ise aşağıdaki başlıklarda özetlenmektedir.

- a) Dinin, devlet işlerine egemen ve etkili olmaması esasını benimseme,
- b) Dinin, bireylerin manevi hayatına ilişkin olan dini inanç bölümünde aralarında ayrılık gözetmeksizin sınırsız bir hürriyet tanımak suretiyle dini, anayasa inancası altına alma,
- c) Dininin, bireyin manevi hayatını aşarak toplumsal hayatı etkileyen eylem ve davranışlara ilişkin bölümlerinde kamu düzenini, güvenini ve çıkarlarını korumak amacıyla sınırlamalar kabul etme ve dinin kötüye kullanılmasını ve sömürülmesini yasaklama,
- ç) Devlete kamu düzeninin ve haklarının koruyucusu sıfatıyla dini hak ve hürriyetleri üzerinde denetim yetkisi tanıma niteliklerinden oluşmuş bir ilkedir.⁶

Görüldüğü gibi laik bir devlet, dini yadsıyan, dine karşı olan bir devlet değildir. Din adına insanlara baskı uygulanmasına izin vermeyen bir devlettir. Laik bir devlette din, kişilerin özel yaşantıları ile, özel yaşamlarının düzenlenmesiyle ilgili bir konudur. Laik bir devlet, dinsel kurallara göre düzenlenme zorunluluğu bulunmayan bir devlettir.⁷

⁶ Orhan Erinç, “Geçmişten Geleceğe Laiklik Tanımı...”, **Cumhuriyet**: 3 Nisan 2008, s.7

⁷ Ahmet Taner Kışlalı, **Kemalizm Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi yayı, 1994, s.129

B) Laiklik Prensibinin Doğuşu

İnsanın kendi özgür aklını kullanabilme aşamasına gelmesi kolay olmamıştır. Son derece dramatik olup, uzun bir öyküsü vardır. Hıristiyan Ortaçağı incelenmeden bir yargıya ulaşmak olanaksızdır. Arkasında en iyimser yaklaşımla dört yüzyıllık kanlı bir mücadele, din savaşları, katliamlar ve giyotin uygulamaları bulunmaktadır.

Aklın ve bilimin özgürleşerek, toplum yönetimlerinde söz sahibi olması, bireylere tanınan hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması Avrupa'da yeşerdi. Feodalizmin yıkılmasından sonra, kilisenin mutlak otoritesi sarsıldı. Süreç içerisinde dogmatik düşüncelerin geçersizliği anlaşıldı. Egemenliği Tanrı adına kullandığını, bu nedenle yönetme yetkisinin kendisinde olduğunu ileri süren Monarklar güçlerini yitirdiler. Laiklik de böylesi bir tarihi sürecin sonunda yine Avrupa'da doğdu.

Örneğin, daha 13. yüzyılda bir Hıristiyan düşünürü olan Aziz Thomas, devletin insan aklına uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini savunuyordu. Bir yüzyıl sonra, bu kez ünlü bir Müslüman bilim adamı olan İbni Haldun, laik düşüncenin gerçek bir öncüsü olarak ortaya çıktı. Devletin var oluşunu ve toplumların evrimini, tanrısal iradeye değil, toplumsal-ekonomik nedenlere dayandırarak açıkladı.⁸ Protestanlığın bir kolunu oluşturan Luther hareketi, giderek din ile devlet işlerini ayıran bir tutuma yöneldi.⁹ Nihayet, Batı bu arayışların sonucunda; “İsa'nın hakkı İsa'ya, Sezar'ın hakkı Sezar'a” yargısına ulaşacaktır. Sözü edilen bu yargıdan yapılacak çıkarsama ise şudur: Din ve devlet işleri birbirinden ayrılmalıdır.

Tarihsel evrim içinde laiklik iki gereksinimin ürünü olarak doğmuştur. Birinci gereksinme, değişen koşullara-kilise dogmalarından bağımsız-aklın ve bilimin ışığında çözümler arayabilme yolunun açık tutulmasıdır. İkinci gereksinme ise, farklı inançlara sahip toplum kesimlerinin barış içinde, bir arada yaşayabilmesidir.¹⁰

C) Türkiye'de Laiklik Süreci

Laiklik düşüncesinin Cumhuriyet öncesindeki köklerini serpintiler şeklinde değerlendirebiliriz. Tanzimatla başlayan bu arayışlar, kuşkusuz başka yazı, ya da yazıların konusudur. Küçümsenemeyecek ölçekte bir tortu oluşturmuştur. O halde serpintiler şeklinde de olsa, laik düşüncenin Türkiye'de neredeyse yüzyıllık bir geçmişi vardır denilebilir.

Büyük Atatürk bu birikimin kimi boyutlarını şu sözlerle anlatır: “Türk tarihinin en eski devirlerine bakılırsa görülür ki, Türk milleti din ve inanç ile

⁸A.g.e., s.130.

⁹A.g.e., s.131.

¹⁰A.g.e., s.131.

devlet ve siyaset işlerini birbirinden ayırmak gereğini ve önemini çok erken anlamıştır. Bu, büyük bir fikri gelişme eseri idi... Eski zamanlarda Avrupa'ya geçmiş Türklerden,... istila ettikleri ülkeler halkını, dinlerini değiştirmeye zorladıkları veya din ile devleti birbirine karıştırdıkları görülmemiştir..."¹¹ Yine, Fransız eski başbakanı M. Heriot'un "Paşam! Yüzyıllarca dini bir taassup içinde yaşayan bu Doğu memleketinde nasıl oldu da laikliği Türk milletine kabul ettirdiniz?" şeklindeki sorusunu Mustafa Kemal şöyle yanıtlıyordu: "Bizdeki taassup millet ruhunda değildi. Belirli bir grubu kapsıyordu. Ben bu gerçeği gördüm. Milletimi gerçek yola yönelttim. Dini camie, siyaseti de devlete bıraktım. Bundan sonra müspet ilimlerin ışığıyla çağdaş medeniyetin nimetlerinden faydalanmaya başladık."¹²

Ancak, siyasal, hukuksal ve eğitsel alanlar başta olmak üzere devletin tümüyle laik bir yapıya kavuşturulması, aşama aşama Türk Devrimi sürecinde gerçekleştirilmiştir. Anılan aşamalar laiklik prensibinin önündeki taşların, engellerin kaldırılması eylemidir. Devrimin önderi üstün bir strateji izleyerek amaca ulaşmıştır.

23 Nisan 1920 Meclisi açıldıktan bir gün sonra, 24 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal, mecliste yaptığı konuşmasında; "Padişah ve halife, zorlama ve tehditten kurtulduğu zaman Meclis'in düzenleyeceği kanun esasları içinde durumunu alır"¹³ derken siyasal düzene yönelik değişim sürecini de başlatmış oluyordu.

Laik devlet doğurtusunda ikinci önemli adım, 1 Kasım 1922 'de atıldı ve saltanatlık kaldırıldı. Sancısız gerçekleşen bu açılımda Mustafa Kemal'in Meclis'te bir sıranın üzerine sıçrayarak... "Meclis ve herkes meseleyi doğal görürse, fikrimce uygun olur. Aksi takdirde, yine gerçek gerektiği şekilde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir"¹⁴ sözleriyle devrimci tavrını sürdürmesi belirleyici olmuştur.

Bir sonraki adım, 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyettir. Çoğulcu parlamenter sistemde, içi demokrasi ile bezeli bir cumhuriyet!... Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra Mustafa Kemal bu yapıyı şu sözlerle açıklamaktadır: "Türk milletinin keyfi yönetim ve zorbalıkla yönetilebileceğini sananlar, Türk'ü ve Türk tarihini bilmeyenler ve anlamayanlardır... Türk milletini demokrasiden başka bir şekilde yönetme imkanı yoktur."¹⁵ Yine Mustafa Kemal, Serbest Cumhuriyet Fırkasını kuran

¹¹ **Tarih 4 (Türkiye Cumhuriyeti): Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti**, Maarif Vekaleti Yayını, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.206.

¹² Enver Behnan Şapolyo, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, 3. Baskı, Rafet Zaimler Yayınevi,

Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1958, s.511.

¹³ Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev 1-2**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1981, s.299.

¹⁴ **A.g.e.**, s.379.

¹⁵ Vatan : 31 Ekim 1924, Sayı:2457, s.1.

Ali Fethi Okyar'a 1930 Ağustos'unda yazdığı bir mektupta; "Laik Cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur." ¹⁶vurgusunu yapmakta ve bu konudaki duyarlılığını belirtmektedir.

Mustafa Kemal'in yüreğinde ve beyninde tanımını bulan ve sözlerine yansıyan cumhuriyetin içeriği, karakteri ve nitelikleri, 3 Mart 1924 tarihinde, cumhuriyetin ilanından dört ay sonra TBMM'de, beş saatte, üç devrim yasasının kabulü ile somuta dönüşmüş, belirginleşmiştir. Bunlar;

429 sayılı Şerîye ve Evkaf Vekaleti(Din İşleri ve Vakıfları) ile Genel Kurmay Bakanlığı'nın kaldırılmasına ilişkin yasa,

430 sayılı"Tevhid-i Tedrisat" (Öğretimin Birleştirilmesi) yasası ve

431 sayılı "Halifeliğin Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılması"na ilişkin yasadır.

429 sayılı "Şerîye ve Evkaf Bakanlığı"nın kaldırılmasına ilişkin on dört maddelik yasa tasarısını Siirt Müftüsü, din adamı Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşı Meclis'e getirmiştir.¹⁷

Yasanın ilk maddesi günümüz Türkçesi ile şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti'nde, halkın dünyaya ait işlerinin görüşülüp çözüme bağlanması TBMM'nin koyacağı yasalarla olur.Yüce İslam dininin inanca ve ibadete ilişkin kurallarının ve işlerinin yürütülmesi ve dinsel kurumların yönetimi ise, yeni kurulacak olan "Diyanet İşleri Başkanlığı'na aittir."¹⁸

Anılan yasayla din ve devlet işlerinin ayrılması doğrultusunda önemli bir adım atılmış ve laik devlet düzenine geçişin önu açılmıştır.

430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat(Öğretimin Birleştirilmesi) Yasa Tasarısı'nı ise, Saruhan (Manisa) milletvekili Vasıf Çınar ve 57 arkadaşı Meclis'e getirmiştir.¹⁹ Bir alt yapı devrimi olup, çağdaş uygarlık düzenine geçişin en önemli adımıdır. Eğitimin akla ve bilime dayandırılma eylemidir. Anılan yasayla laik ilkelere dayalı bir eğitim dizgesi (sistem) oluşturulmuştur.

431 sayılı "Halifeliğin Kaldırılması ve Osmanoğulları soyundan olanların Türkiye dışına çıkarılması"na ilişkin yasa tasarısını da Urfa milletvekili Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşı Meclis'e getirmiştir.²⁰

¹⁶ Ali Fethi Okyar, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu,Nasıl Feshedildi?**, İstanbul, 1987, s.60; Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar II**, YKB yın., İstanbul,1973.s.415.; **Cumhuriyet**:12 Ağustos 1930, Sayı:2250, s.1.vd.

¹⁷ **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II.Dönem(1923-1927) I Cilt**, TBMM Vakfı Yayınları No:1, Ankara,1993,s.266.

¹⁸ **A.g.e.**, s.267.

¹⁹ **A.g.e.**, s.274.

²⁰ **A.g.e.**, s.300.

Halifelik konusu, 15-22 Şubat 1924 tarihleri arasında İzmir’de düzenlenen “Savaş Oyunları” sırasında ele alınmıştı.²¹ Başbakan İsmet İnönü, Milli Savunma Bakanı Kâzım Özalp ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın katıldığı bir zirve toplantısında halifeliğin kaldırılması kararlaştırılmıştı. Yukarıda ardışık olarak değinilen yasalara ilişkin görüşünü Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1924’te Meclis’te yaptığı açılış konuşmasında şu sözlerle dile getirmiştir: “...İslam dinini, yüzyıllardan beri alışılmış olduğu üzere, bir siyaset aracı durumundan uzaklaştırmak ve yüceltmek gerekli olduğu gerçeğini de görüyoruz. Kutsal ve tanrısal olan inançlarımızı ve vicdanlarımızı, karışık ve türlü renkte bulunan ve her türlü menfaat ve ihtiyaçlara görünüş olan siyasetlerden ve siyasetin bütün öğelerinden bir an önce ve kesinlikle kurtarmak, milletin dünyaya ve ahirete ait mutluluğunun emrettiği bir zorunluluktur. Ancak bu şekilde İslam dininin yüceliği belirir.”²²

Halifeliğin kaldırılmasıyla yaşama geçirilen yeni siyasal düzenin önemli bir çelişkisi giderilmiş oldu. Halifelik kurumu ile cumhuriyetin iç içe olması olanaksızdı. Koçak’a göre Cumhuriyete karşı bir seçenek gözüyle bakılan Hilafetin ortadan kaldırılması ve Halife’nin de yurtdışına çıkarılması ile Cumhuriyetin en büyük siyasal rakibi tasfiye edilmiştir.²³

Hilafetin kaldırılması içeride ve dışarıda farklı tepkiler doğurmuştur. Aslında günümüzde halen örtülü veya açık tepkilerin olduğu gözlemlenmektedir. Kaldırıldığı süreçte; bazı Müslüman liderlerin halifeliği kurtarma çabalarına rağmen Türkiye’nin cesaretle yürüttüğü laiklik-yenileşme siyaseti memleketin islam alemindeki itibarını azaltacağı yerde gerçekten yükseltmiştir.²⁴

Saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, hilafetin ilgası(yok hükmünde sayma) gibi laiklik açısından son derece önemli aşamaları geride bıraktıktan sonra, devletin laikleşme sürecini tamamlayacak olan adımlar atılmaya devam etmiştir. 8 Nisan 1924 günü Şeriat Mahkemeleri kaldırıldı. Bu adım çağdaş hukuk düzenine yönelişin göstergesidir. Aslında Atatürk, laik hukuka yöneleceğinin ipuçlarını 1 Mart 1922’de TBMM’de yaptığı konuşmasında vermişti. Şöyle diyordu: Mecelle’nin bütün kurallarındaki “ezmanın tagayyüriyle ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz” (zamanların

²¹ Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi**, Kırılmaç Yayınları, Ankara, 2004, s.174.

²² **Türkiye Büyük Millet Meclisi:1 Mart 1924(TBMM) Zabıt Ceridesi: Devre II, CiltVII**, s.6.

²³ Cemil Koçak, **Siyasal Tarih(1923-1950), Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul, 2000, s.136.

²⁴ Aktaran: Kemal H.Karpat,A.J.Toynbee,**Civilization On Trail**,New York,1953, ss.201-211.

değişmesi ile hükümlerin değişeceği inkâr olunamaz) fıkıh (din) kuralı, (hukuk) politikamızda hareket noktamızdır.²⁵

“Mecelle'nin, dogmatik kurallarla toplumların sürgit yönetilemeyeceği” şeklinde çözümleyebileceğimiz sözlerine, Atatürk'ün vurgu yapması, bugün hâlen laikliği egemen kıldı diye hedef alınmasını da anlamsız kılmaktadır. 30 Kasım 1925'te ise, tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. Atatürk, Kastamonu'da yaptığı bir konuşmada; “Efendiler ve ey millet! İyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mansıplar memleketi olamaz. En doğru ve en gerçek yol, medeniyet yoludur. Medeniyetin emir ve gereklerini yapmak, insan olmak için yeterlidir.”²⁶ diyerek kendi deyimiyle “gericilik kaynakları”nın kapatılma gerekçesini yalın bir biçimde sergilemişti. Yasa bugün de yürürlükte olmasına rağmen, anılan odakların etkinliklerine devam etmeleri ise düşündürücüdür!..

Laikleşme sürecine yine ardışık olarak bakacak olursak; Mustafa Kemal Paşanın 24 Ağustos 1925 günü Kastamonu'da şapka giyerek halkın karşısına çıktığını, bu tavrı ile bir dönüşümü başlattığını görürüz. O, giyim kuşamı, giysiyi de bir uygarlık, bir laiklik konusu olarak ele almış²⁷, bunu konuşmasında işlemiştir. Çağdaş birey, çağdaş toplum ve çağdaş devlet yaratma yolundaki yürüyüşte 1926 yılı önemli bir yıldır. Bu tarihten başlayarak 1930 yılına kadar çıkarılan tüm yasalar Batının çağdaş ölçütleri eksenindeki yasalardır.

17 Şubat 1926 yılında kabul edilen Medeni Yasa, Şeriat Hukuku'nu terk etmenin en önemli dönemecidir. Çünkü Türk kadını erkekle eşit kılınmıştır. O, artık özgür ve eşit bir bireydir.

Atatürk 1921 yılında Berthe Gaulis ile yaptığı bir sohbette; onun “Türkiye’de kadının durumu ve yeri ne olacak?” şeklindeki sorusunu, “Tam eşitlik. Erkeklerin hakları ne ise kadınlarınki de aynı. Hürriyetlerini hakkı ile kazandılar. Milletin yarısının sosyal hayata yabancı, uzak kalması uygun bulunamaz”²⁸ şeklinde yanıtlamış ve bu konudaki kararlılığını daha o günlerde belirtmişti.

Medeni Yasanın Kabul edilmesinin önemini Jaschke şu sözlerle dile getirmektedir: “Şimdi ilk defadır ki bir reformcu, Şeriat bilginlerinin dokunulmaz tekel alanı olan ailevi ve dini hayatın mahremiyetine girmeye

²⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi: 1 Mart 1922(TBMM Zabıt Ceridesi: Devre II, Cilt: XVIII, s.4.

²⁶ Açık Söz: 1 Eylül 1925, Sayı:1448, s.1-2.

²⁷ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s.297.

²⁸ Berthe-Georges Gaulis, “Mustafa Kemal ile Musahabe”, **Yeni Şark**:10 Mart 1922, Sayı: 159, s.2.

cesaret etmişti. Tanrı vergisi Şeriat, Meclisçe kaldırıldı, kuralları hükümsüz ve geçersiz ilan edildi ve yerine yeni Türk Medeni Kanunu kondu.²⁹

Sıra, 1924 Anayasası'nda bulunan ve laik bir düzende ve bu düzenin anayasasında yer almaması gereken 2.maddesindeki "Türkiye Devleti'nin dini,din-i İslamdır" hükmünün çıkarılmasına gelmişti.... 5 Nisan 1928'de Halk Partisi bu hükmün Anayasa'dan çıkarılmasına karar verdi ve beş gün sonra, 10 Nisan'da Meclis bu yolda bir kanun kabul etti.Aynı zamanda dini deyimleri ve atıfları kaldırmak üzere üç hüküm daha değiştirildi. İslamlığın devletten ayrılması tamamlanmış ve Türkiye şimdi hukuken ve anayasal olarak, Anayasasında, kanunlarında ve emellerinde laik ve modern bir devlet olmuştur.³⁰

Laikleşme sürecindeki bu uzun ve nefes kesici aşamaların son halkası, 5 Şubat 1937'de yine bir anayasa değişikliği ile eklenmiş ve son nokta konulmuştu.Söz konusu değişiklikle laiklik, öteki Kemalizm ilkeleri ile birlikte Anayasa hükmüydü. Bugün de Anayasa'nın ikinci maddesinde değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez bir ilke olarak varlığını sürdürmektedir.

SONUÇ

Bugün dünyada İKÖ (İslam Kalkınma Örgütü)'nün verilerine göre 57 Müslüman devlet bulunmaktadır.Bunların arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin ayrıcalıklı bir yeri var. Söz konusu ayrıcalığı "laiklik" ilkesine borçludur.Laik düzen sayesinde yurttaşlarımız kendi özel yaşam alanlarında, inançlarının gereğini özgür bir biçimde yerine getirmektedirler. Her türlü inanç, ya da inançsızlık devletin güvencesi altındadır.Laik düzenin olmadığı bir ortamda, inanç grupları(mezhepler) da dahil, güçlü olanın kendi dünya görüşünü dayatması kaçınılmaz olacaktır.

Atatürk'e göre Laiklik, asla dinsizlik olmadığı gibi, sahte dindarlık ve büyücülükle mücadele kapısını açtığı için, gerçek dindarlığın gelişmesi imkânını sağlamıştır.Laikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler, ilerlemenin ve canlılığın düşmanları ile gözlerinden perde kalkmamış Doğu milletlerinin fanatiklerinden başka kimse olamaz.³¹

Anayasamızdaki tanımı ile laik-demokratik, sosyal bir hukuk devleti olan Atatürk Cumhuriyeti'nin hedefi çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak, hatta onu geçmektir.Bu ereğe ancak aklın inançtan, bilimin de dinden bağımsızlaşması koşulu ile ulaşılabilir.Laiklik bu bilinçle benimsenmiş ve

²⁹ Jaschke'den aktaran: Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yayını,1988, Ankara ss.271-272.

³⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**,TTK Yayını,1998, Ankara, s.275.

³¹ Sadi Borak, **Atatürk ve Din**, Amil Yayınevi,İstanbul, 1962, s.4.

Cumhuriyetin temel taşı yapılmıştır.Laiklik ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin ve demokrasinin onsuuz olmaz koşuludur.

Anayasa Mahkemesi Başkanvekili Osman Ali Feyyaz Paksüt'ün “Bugün bazı yazarlar ve düşünürler laikliğin Cumhuriyetin kuruluşunda milletçe savunulmuş bir ilke olmadığını, hatta halka dayatıldığını söylüyorlar.Ancak Türkiye Cumhuriyeti doğuştan laiktir”³² şeklindeki değerlendirmesine dikkat edilmelidir.

Laiklik, demokrasinin ön koşuludur; çünkü laiklik olmadan gerçek bir düşünce özgürlüğü de olamaz, gerçek bir özgür seçim de. Milliyetçiliğin ön koşuludur; çünkü laiklik olmayan yerde önem taşıyan öge ulus değil, inananların oluşturduğu “ümme”tir.Devrimciliğin ön koşuludur; çünkü laikliği kabul etmemiş bir toplumda, bilimin ve çağın gereklerinin gerisinde kalmış kurumları değiştirmenin tartışması bile genellikle yapılamaz. Halkçılığın ön koşuludur; çünkü bir din devletinde halkın istekleri değil,dinsel “seçkin”lerin düşünceleri önemlidir.³³

Evrensel, ülkesel ve ülkenin kuruluş felsefesi açısından yaşamsal önemde olan laiklik prensibine yazık ki uzunca bir süredir, iç ve dış dinamiklerin tehdidi altındadır.Bir hayli aşınmıştır,aşındırılmaya devam edilmektedir.

Tehditlerin dış dinamiği; anayasamızda tanımını bulan laik-demokratik cumhuriyete, “ılımlı İslam Cumhuriyeti” gibi tanımlar yüklemeye çalışmakta, ülkemizdeki son siyasi gelişmeler üzerine de “demokratik laiklik” gibi terminolojide olmayan yeni kavramları tartışmaya açmaktadır. Yine dış dinamikler, laiklik, demokrasinin olmazsa olmaz koşulu iken,demokrasiyi laikliğe kurban etmemek gerekir şeklinde ilginç söylemler geliştirmektedirler.

Laikliğin iç tehdit dinamiği ise, çok partili yaşama geçtiğimiz süreçten beri laikliğe yönelik tahribat girişimlerini siyasal, hukuksal, eğitsel, sosyal, kültürel olmak üzere geniş bir yelpazede sürdürmektedir.

Oysa, laiklik Türkiye Cumhuriyeti'nin çimentosudur.Başta yönetsel erk sahipleri olmak üzere herkes, bu bilinçle hareket etmeli ve Tanilli'nin dediği gibi Müslüman dünyada ilk kez yetiştirdiğimiz laiklik gülüne özen göstermelidir. Bu özen esirgenirse solar gider³⁴. Çevremizdekilere benzer, tanınmaz hale geliriz!..

³² Cumhuriyet: 11 Nisan 2008, **Laikliğe Küresel Saldırı**, s.6.

³³ Ahmet Taner Kışlalı, **Kemalizm,Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi Yayınları, 1994, s.30.

³⁴ Server Tanilli, “**Konudan Konuya**”...,Cumhuriyet: 11 Nisan 2008, s.6.

YARARLANILAN KAYNAKLAR***I-Sürekli Yayınlar******A-Gazeteler***

Açık Söz: 1 Eylül 1922, Sayı:1448.

Cumhuriyet:11 Nisan 2008.

B-Raporlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi: 1 Mart 1922(TBMM Zabıt Ceridesi) Devre II,Cilt XVIII.

-----, 1Mart 1924(TBMM Zabıt Ceridesi Devre II, Cilt VII.

It- İnceleme Yapıtlar***A-Kitaplar***

Akşin, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Kırkıngiç Yayınları, Ankara,2004.

Ali, Kılıç, **Atatürk'ün Hususiyetleri**, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi 2, İstanbul,1955.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Söylev I-II**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1981.

Atay, Falih Rıfki, **Çankaya(Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar)**, Bateş A.Ş.Yayımları, 1980.

Borak, Sadi, **Atatürk ve Din**, Anıl Yayınevi, İstanbul,1962.

Kışlalı, Ahmet Taner, **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi Yayınları, 1994.

Kili, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

Koçak, Cemil, **Siyasal Tarih(1923-1950),Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul,2000.

Kongar, Emre, **Demokrasimizle Yüzleşmek**, Ekim 2007, İstanbul.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yayını, 1998, Ankara.

Okyar, Ali Fethi, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?**, İstanbul,1987.

Soyak, Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar II**, YKB Yayınları, İstanbul, 1973.

Şapolyo, Enver Behnan, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, 3.Baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1958.

Tarih 4 (Türkiye Cumhuriyeti): Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Maarif Vekaleti Yayını, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.

Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem (1923-1927) I.Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No:1, Ankara, 1993.

Toynbee, A.J., **Civilization On Trail**, New York, 1953.

B-Makaleler

Eriñ, Orhan, “Geçmişten Geleceğe Laiklik Tanımı...”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan 2008.

Gauilis, Berthe-Georges, “Mustafa Kemal İle Musahabe”, **Yeni Şark**, 10 Mart 1922.

Tanilli, Server, “Konudan Konuya ...”, **Cumhuriyet**, 11 Nisan 2008.